

PREOTEASA FATALĂ

AI. CISTELECAN¹

Abstract

The present article is concerned with the case of the first Romanian poetess, Maria Suci-Bosco, and it approaches the rapport between feminine beauty and literary creation. It follows a trip in the lady poet's biography and the critical bibliography. The final part deals with the analysis of her poems, underlining the suffering lyricism and strident sensuality, yet suppressed. The essay sheds light upon the pioneering merits of the poetess.

Keywords: feminine lyricism, beauty, love, death, longing, Didona, erotic fantasy

Unele lucruri, chiar și din cele literare, încep cu mare spectacol. Cîteva chiar cu tragedii. Cum, bunăoară, începe istoria lirismului feminin la români. E drept că, nefiind televiziunea de față, lucrurile s-au uitat. Ba și eroii implicați. Dar nu rămîne mai puțin adevărat că prima noastră poetă (azi de tot uitată) a provocat (ce-i drept, înainte de a fi poetă) dramoletă absolută. Pentru ea s-a făcut moarte de om.

Nu știu cîte istorii de poezie feminină se pot lăuda cu așa început eminent spectaculos. Dar a noastră începe cu o femeie frumoasă și fatală. Cu o preoteasă fatală: Maria Suci-Bosco.

Faptul putea fi un semn, o prevestire de specie. În parte a și fost, deși mai apoi chiar omoruri de dragul poetelor nu s-au mai făcut (au existat însă destule sinucideri). Dar specia poetelor frumoase – nu puține – a continuat să prospere și să facă, evident, victime. Toate generațiile și-au avut femeile lor fatale, poetele lor frumoase. Cu timpul, desigur, chiar și frumusețea s-a mai cumișit; a devenit mai domestică, mai suportabilă. Azi ea se încadrează mai degrabă în standarde de „femei drăguțe”.

Femeile frumoase, oricît nu s-ar crede, au, cînd e vorba de poezie, un handicap față cu femeile urîte: ele nu pot scrie poezia mizantroapă a acestora. Frumusețea lor stă în calea unei viziuni repulsive. Ori baremi a unei atitudini de dis-grațiere. Ele nu urăsc lumea, nu-i dau cu vitriol - nici măcar cu vitriol englezesc. Firește, pot fi ambetate absolut, pot fi năpădite de lehamite, dar chiar și în aceste clipe de spleen solemn tot le mai vine să tragă un chef. Depresiile lor nu sînt atît de eminente încît să nu mai perceapă foșnetul miracolului în imediat (sau în amintire) și nici atît de persistente încît să nu treacă după o poezie-două. Lumea nu se descalifică în poeziile lor într-atît de iremediabil încît să nu mai poată fi maltrată măcar cu o vorbă bună. Dacă frumusețea nu salvează lumea, măcar n-o lasă să piară într-o apocalipsă definitiv grotescă. Pe de altă parte, ele nu-și organizează

¹ Prof.univ.dr., Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș

poezia ca pe o vendetă asupra farmecului, ca pe o răfuială cu seducția ori ca pe o deriziune a grației. Chiar dacă nu se alintă, chiar dacă nu sînt narcisiste (ceea ce, uneori destul de des, se-ntîmplă, mai mult fără voie însă), nu sînt în stare a fi capabile de diatribe grotești, de denunțuri ale feminității și ale misteriozității ei. Și cu atît mai puțin de compromiteri generale ale lumii. Frumusețea admirată pe stradă (sau, mă rog, după împrejurări mai favorabile) intervine în poezie ca un principiu eufemistic al viziunii. Deși (poate) n-ar trebui, ea acționează ca un frîu al execrației lirice. Cum-necum, ea ține lumea în pozitivitate și nu lasă imaginarul să se îmbete în entropie, să se drogheze de cinism. Răutățile lor sînt cochetării, sînt gratuite ori cel mult provocatoare. Nu sînt rostite cu năduf, din rărunchi ori din frustrări mai grele, contabilizate în resentiment metafizic. Dacă le apucă pandaliile (poetice, desigur), acestea se desfășoară într-un registru de incitație. Sînt, cum s-ar zice, *exciting*. Expresionismul lor, dacă e, vine din temperament și nu trage spre desfigurare, nu merge în detracarea rezolută. Visceralul îndrăznește doar în limitele senzualului. Metafora menstruală se păzește de repugnanță și păzește sentimentul de discreditare. Vor - nu vor, lumea e pentru ele un răsfăț, chiar și în elegie. Cînd voluptățile s-au domesticit, cînd temperaturile au scăzut, ea devine un regret. Dar nu cade niciodată într-o condiție mizerabilistică și nu decade niciodată sub nivelul unei minime fascinații, fie ea și anamnetică. Femeile frumoase vine că n-au radicalism în negativitate și nici nu pot improviza scrupulos în estetica hidoșeniei. N-au înverșunare în răzbunarea pe destin (și de ce-ar avea-o, la urma urmei?) și nu detestă compact, nedialectic. Chiar dacă mai aclamă și ele suferința, iartă ușor factorii de decepție (care, totuși, mai trec și prin poezia lor). Tenacitatea programatică sau structurală a imprecăției le lipsește grav. N-au ostilitate față de lume, n-au ranchiună și nu sînt vindicative. Nu țin, cu un cuvînt, la resemantizarea resentimentară.

La prima vedere, ele nici n-ar avea prea multe motive să scrie poezie. Viața le oferă destule alte satisfacții (iar dacă e adevărat că principiul de artă se trage dintr-o frustrare, cu atît mai mult n-ar avea temeuri). Pe de altă parte, cine știe cu adevărat drama frumuseții?! Poate că ea e mai curată, mai absolută decît a altor însușiri. O femeie frumoasă nefericită nu se justifică ușor. Dar și cînd se justifică, trebuie că o face exclusiv într-un principiu de dramă.

Tudor Vianu îi acordă - cu bună credință, de altfel - Matildei Cugler titlul de „prima femeie care scrie versuri și publică în revistele noastre” (deodată cu cel de „muză a Iașilor literari de altădată”).¹ Nu vreau să depun aici o contestație tîrzie, dar primul titlu, dacă e să fie acordat corect, trebuie cel puțin împărțit între Matilda și Maria Suci-Bosco. Chiar și în cazul unui asemenea *ex-aequo*, Matilda tot ar ieși favorizată, căci, de fapt, Maria Suci-Bosco debutează prima, în februarie 1867, în numărul 7 al revistei *Familia*. E drept că nu-i așa precoce precum Matilda (care debutează la 16 ani), dar nici întîrziată nu poate fi socotită; are, totuși, 25 de ani cînd îi apar primele poezii (s-a născut în 1842, la Tăul Negru/Fechetău, Bihor; moare în 1891, într-un ospiciu din Budapesta). Nici titlul de muză nu-i lipsește cu totul preotesei bihorene, deși, firește, nu poate pretinde la prestigiul

cuvenit celui al Matildei; Ucurișul Bihorului nu se putea compara nici atunci cu Iașii. Dar aici, la Ucuriș, în jurul Mariei Suciu roiesc în fiecare vară câțiva tineri condeieri ardeleni (de la Coșbuc și Bogdan Duică pînă la Aurel C. Popovici sau Septimiu Albini). Teodor Neș zice că făceau un fel de cenaclu (cenaclul în care a crescut fiica Mariei Suciu, Lucreția), dar sigur cenaclul era însuflețit de frumusețea și *sex-appeal*-ul Mariei. După același Neș, poeta „a fost o femeie de o frumusețe excepțională”,² lucru confirmat și de Eugeniu Potoran, care o remarcă și el ca pe „o frumusețe ce iese din comun” și care, adaugă, „a atras, fără îndoială, asupra sa privirile multora”³. Le-a atras chiar prea tare și prea repede, provocînd dramă irevocabilă. Vărul ei, poetul – pe atunci student - Isaia Bosco, îndrăgostit aprig de ea, se bate cu studentul și publicistul Petre Bujor, și el îndrăgostit de Maria, pe care-l și omoară cu o lovitură bine aplicată cu „bastonul cu mîner de argint”, după cum precizează Teodor Neș. Îndrăgostitul victorios se alege cu închisoare, iar apoi, eliberat – zice Neș – „a purtat la mîna dreaptă un lanț de aur închis cu un lacăt, semnul condamnaților la temniță”; se sinucide, cu un foc de pistol, în 1884, confirmîndu-și dramatic fatala pasiune. Normal că popa Georgiu Bosco a măritat-o repede pe juna instigatoare, ca să stingă, cît de cît, scandalul. Pe cît de nurlie și focoasă era Maria, pe atît de încrunțat și iremediabil ursuz era însă preotul Petre Suciu, așa că poeta voiaja des pe la verișoare (probabil verișoare de acoperire). Oricît de măritată, astîmpăr n-avea. Bîrfele ziceau că n-a fost străină nici de destrămarea logodnei dintre fiica sa, Lucreția, și flușturisticul căpitan A. Nu știu dacă biografia confirmă, dar poezia – de o senzualitate intensă și deznădăjduită – credibilizează aventura. În orice caz, după Maria Suciu-Bosco senzualitatea ardeleană se reprimă la poete și nu vom mai regăsi poete așa de pătimeșe decît odată cu Angela Marinescu și Marta Petreu.

Meritele de întîietate, printre ardelence, i-au fost repede recunoscute. Teodor Neș afirmă pe drept că Maria Suciu „inaugurează seria poetelor de dincoace de Carpați”,⁴ iar Eugeniu Potoran o clasifică drept „cea dintîi femeie literată din Ungaria”.⁵ Cele mai bune – și mai definitive, căci pot fi regăsite și în *Dicționarul general al literaturii române* – vorbe despre ea le-a spus însă, mult mai devreme, în 1892, ginerele său, W. Rudow, în rău primită, dar bine intenționată sa *Geschichte des Rumänischen Schrifttums* (nici nu prea aveam literatură cînd Rudow își scria istoria; azi am putea zice că avem, dar nu mai sînt nemți interesați să-i scrie istoria; să fi fost Europa mai curioasă de noi pe atunci?). După ginerele Wilhelm, Maria Suciu „este cea dintîi femeie care a publicat versuri românești și întrece pe toți bărbații scriitori din Nordul României în adîncimea și gingășia simțirii, precum și în stăpînirea limbii (la ea, cea dintîi, fără latinisme) și a versului”.⁶ Oricît de inevitabil părtinitoare (de!) erau observațiile lui Rudow, ele sînt corecte chiar și în privința registrului tematic și al „tupeului” (social, să zicem, dar implicit și artistic) al poetei, căci, zice el, „ceea ce e neobișnuit la această femeie măritată e dorul nestins după iubitul ei și tristețea după norocul apus, adică amorul tomnatec”.⁷ (Las’că nici cu cel primăvărat nu stătea rău). Nu prea se obișnuia, într-adevăr, ca femeile măritate să scrie erotice în care să suspine după altcineva decît soțul legal (cu excepția tolerată, dar mai tîrzie, a Veronicăi Micle); despre cît de delicată era problema eroticii feminine din cauza conveniențelor

sociale a vorbit și Lovinescu; și încă Lovinescu se referea la perioada interbelică, mult mai puțin victoriană la moravuri decât Transilvania din vremea Mariei Suciu! Nici nu mai punem la socoteală împrejurarea că Maria se învîrtea numai printre popi, care, del, orișicîtuși, erau ținuți la moravuri mai riguroase. Dar ca dovadă de îndrăzneală, de trecere peste tabu-uri, lucrurile merită menționate. La urma urmei, îndrăznelile de azi ale poeteselor, oricît ar părea de exagerate, sînt, prin comparație, simple îndrăzneli de răsfăț; nu le stă nimic în cale, pe cînd în calea Mariei Suciu stăteau opreliști grave. Sexul dezvelit de azi e gest modest, în ultragiul de moravuri, în raport cu „dorul” Mariei Suciu pentru iubitul plecat (asta, firește, în vreme ce soțul era acasă). Dar că prima poetă are deja tupeu e semn, dacă nu bun, măcar prevestitor de atitudine.

Întîietățile acestea, care țin de statistica pură, neputînd fi contestate, nu sînt, însă, cele mai importante. Mai importantă decât toate e întîietatea tipologică, inauguralitatea tipologică pe care o realizează Maria Suciu-Bosco. Aici lucrurile sînt, într-adevăr, de merit eminent. Căci toate poetesele (măcar cele ardelence) care o urmează îi repetă, fie și pe nuanțe, tipologia. Maria Suciu e, ca să vorbim în termenii lui Vladimir Streinu, prima Didonă română. Cel puțin lirismul „didonic” e inaugurat, la noi, de ea. Lîngă meritul de tupeu trebuie pus neapărat meritul de inaugurare tipologică. Nu știu cîte alte poete se mai pot lăuda cu merite atît de solemne precum sînt cele două. Nici nu mai e cazul de alte merite, bunăoară de artă (e drept că acestea nici nu prea sînt).

Totuși, asta nu e chiar totul. Căci tot la merite absolute, chiar dacă nu directe, trebuie trecută și performanța de a-l fi determinat pe Iosif Vulcan să deschidă, începînd de la nr. 16/1867, o rubrică aparte – „Lira femeiască” – destinată poeteselor. Impresionat de primele (trei) poeme ale Mariei, Iosif Vulcan face următorul delicat anunț: „ne aflăm în plăcuta pozițiune a pune sub ochii stimatelor noastre cetitoare și cetitori accentele unor lire tinere, suspinele serafice, cînturile fragede, parfumul ceresc a unor flori încîntătoare de pe cîmpia românească. Suntem mândri cu aceste floricele și am dori, ca să aibă și alte soție, căci noi știm, că Românul e născut poet, știm că inima femeiască este un sorginte nesecat de frăgezime, iubire și poezie, știm că însăși femeia e poezie”;⁸ (nu altfel va vorbi, despre relația poezie-femeie, Lovinescu). (Delicatețea era, de altfel, stilul casei pe vremea lui Vulcan; cînd, la cererea unor cititori, divulgă numele adevărat al poetei – care semnase la debut doar „Maria” -, Vulcan are grijă să-și scuze gestul, „dacă cumva prin această indiscrețiune am fi vătămat modestia uneia din cele mai zeloase și brave dame române din Ungaria”).⁹ Că rubrica n-a scos mari talente, nu e, desigur, nici din vina lui Vulcan, nici din a Mariei Suciu. Oricum, ea a publicat, cu fidelitate, în *Familia*.¹⁰

Cum zice Vianu de Matilda, și „în talentul” Mariei Suciu-Bosco „funcțiunea poetică este spontană”¹¹ (la Matilda și „abundentă”, dar nu e cazul la Maria; între 1867-1891 publică în revistă cel mult cîteva poezii pe an, adesea doar cîte una; din cîte știu, poeziile ei n-au ajuns încă în nici un volum, ceea ce e de-a dreptul jenant, chiar dacă sînt cum sînt; e vorba, totuși, de prima poetă din Ardeal, de nu mai mult; le mulțumesc domnilor Blaga Mihoc și Silviu Sana pentru extrema amabilitate cu care mi-au pus la dispoziție poeziile apărute în *Familia*). Și nu numai că-i „spontană”, dar n-are nici neșansa

de a eminescianiza sau coșbucianiza. Maria Suciu scrie numai din talentul ei, așa cum visează orice poet. N-are de cine lua distanță, n-are de cine se diferențiază; de oboselile astea măcar a fost scutită. Firește, n-avea cum să nu folclorizeze, căci în Ardeal asta era obligatoriu cu mult înainte ca Ardealul să-și dea seama că-i sămănătorist. Gheorghe Cardaș o și laudă pentru asta, menționând că „alături de poezii lirice cu caracter erotic, de pasteluri, înfățișând tablouri de țară ardeleneste, Maria Suciu a scris multe poezii sub inspirația poeziei populare.”¹² (Și Stănuței Crețu, care scrie despre ea în dicționare, îi plac mai mult versurile cu folclor). A scris câteva, într-adevăr, dar nu se poate spune că multe, pentru că multe poeziile nu-s de toate. Iar de „pasteluri” nu prea poate fi vorba, căci poeta n-avea decât obsesia propriului sentiment de abandon (la care, firește, pune și natura să participe, dar niciodată doar cu nevinovate intenții descriptive). Dar că „a dat poeziilor sale o formă ușoară și o limbă curat românească”¹³ poate trece; măcar pentru acea vreme.

Altminteri, Maria Suciu e de la prima poezie o suferindă de amor, atât de grav suferindă că molipsește întreaga natură și face din propriul chin epidemie: „Se strecura-n tăcere/ Mîhnitul rîurel;/ Bat spume de suspine/ Duiosu-mi suflete!// Și vîntul cu răceală/ Începe zborul său:/ Furtuna suferinței/ Atacă pieptul meu// Iar ochii-mi cată-n lume,/ Aprinși de-un tainic dor,/ În dar! nu-i mîngîiere, -/ Și iarăși se dobor.// Mă uit și prin natură.../ Ce jale pre-al ei sîn!/ Se pare că ea plînge/ Puternicul meu chin.”¹⁴ E drept că aici poeta încă-și pune nădejdea în ajutorul ceresc („Mai adă înc-odată/ Pre-acela ce doresc,/ Căci fără-a sale brațe/ Viața o urăsc;// Mai adă-acea ființă/ Ce-atît de dragă-o am,/ Revarsă pre-a mea rană/ Vindecător balsam// Precum reversi pre-o floare,/ Ce pare-a veșteji,/ Stropi calzi de ploșoară,/ Spre a o reveni”), dar tocmai această invocație absolută e semn rău; e semn că numai cu puteri pămîntești și personale nu mai e nimic de făcut; că soluția unei așa drame rezolute stă doar într-o decizie abuzivă de sus. Marca Mariei Suciu nu sînt diminutivele și cuvintele drăgălașe, oricît de abundente, ci absolutele, pateticele eminent: „furtuna suferinței”, chinul „puternic”, resentimentul violent față de viața fără dragoste, drumul scurt de la iubire la mormînt. Avem deja, prefigurată, ecuația Ruxandrei Novac: orice femeie e o rană, orice bărbat e un fascist, chiar dacă la Maria Suciu toate accentele cad pe drama proprie. Și folcloricele care urmează¹⁵ tot pe durerea de părăsire apasă, ca și pe conceptul de iubire-boală (căci la Maria, oricum ar fi dragostea, tot boală grea e): „Frunză verde din grădină/ Rău mă doare la inimă;/ Frunză verde-n plop’ nalt,/ Mă lăsă și a plecat/ Spre un plai îndepărtat,/ Mă lăsă să plîng oftînd,/ Și de dorul său arzînd” etc. Teodor Neș zice că „un gîngurit monoton de turturea amărită constituie fondul elegiac al stihurilor,”¹⁶ dar adevărul e că Maria Suciu nu gîngurește în elegii, ci-și țipă durerea în drame cu stridență și o radicalizează numaidecît. Didonă veritabilă, dacă dragoste nu mai e, nu mai rămîne decît moartea: „Era o noapte tristă, și cerul plin de nori,/ Așa-mi părea și lumea, ca cîmpul fără flori.// Mergeam, mergeam ca dorul, ce n-are-n veci răbdare,/ Grăbiam, grăbiam la dînsul, să-i dau o sărutare.// Și-n loc de brațe calde, găsii amoarea-i rece,/ De-atunce o durere mă arde și nu trece.// Zefirii de-a mea jale stăteau a suspina,/ Și-o neagră-ntunecime pămîntu-l-astupa.// Vedea natura-ntreagă în doliu lăcrimînd,/ Văzîndu-mă pe mine ca frunza tremurînd.// Și-atunci aud o

voce, ce-mi tot șoptea mereu:/ *Te du, te du departe, să mergi din jurul meu!*// De-atunci o disperare mă pleacă la pământ,/ Ce mai doresc în lume, e veșnicul mormânt¹⁷ (e de admirat, totuși, solidaritatea spontană și necondiționată a naturii, imediat săritoare și extrem empatică). Asta e Maria Suci: ori în brațele calde ale iubitului, ori în mormânt; fără compromisuri. Desigur că „fondul poeziilor Mariei Bosco îl constituie durerea stîrnită de iubirea neîmpărtășită”, cum zice Teodor Neș,¹⁸ și că toată „afectivitatea” ei „se întrezărește colorată erotic”.¹⁹ Dar colorată cu acest radicalism patetic: ori în brațe ori în mormânt. Moartea, ca singura alternativă la o viață fără amoare, devine leit-motivul poeziilor: „O! Ce soartă fericită,/ De-am putea cu grab pieri!”²⁰, „Parte n-am de fericire pe pământ,/ Șoaptele ce-aud mă cheamă în mormânt!”²¹ Rar poetă așa de dedicată dragostei, cu ecuația atît de radicalizată și pasiunea atît de iremediabilă: „Durerea mea e mare/ Și n-am cui să mă plîng,/ Iar focul ce mă arde/ Cumplit, nu pot să-l sting.// În minte-mi cînd apare/ Un vesel viitor,/ Destinul îmi șoptește:/ Iluzii care zbor.// Și astfel ziua gîndu-mi/ Se sbuciumă mereu/ De lupta neîmpăcată/ Încinsă-n pieptul meu.// Iar seara-ntreb de stele:/ Mult am a mai răbda?/ Și parcă-mi spun: mormîntul/ Va fi scăparea ta!”²² Stănuța Crețu zice că Maria Suci „transpune în versuri, fără elevație, chiar fără grație, tribulațiile sale sentimentale, într-un stil declamatoriu și convențional”.²³ Dar nu-s oare astea pretenții exagerate?! Ce grație, ce elevație de la o biată femeie ce nu se poate ridica din chinul dragostei, din durerea părăsirii: „Zori de zi cînd se revarsă/ Lacrimi grele ochii-mi varsă,/ Gîndurile nu-mi dau pace,/ Chinu-n suflet nu mai tace”²⁴ Aș vrea eu s-o văd pe poeta grațioasă a unei asemenea suferințe. Iar cît despre declamație, așa-s Didonele, declamatoare. Și nici multe „tribulații” sentimentale nu-s aici, căci ajunge una singură, da-i drept că definitivă și iremediabilă, ca-n tragedii: părăsirea. Ce dramă mai mare?! Vorba poetei: „Că nu-i boală, nici durere,/ Ca și cînd bădița piere;/ Nici inima nu-ți e arsă,/ Ca și cînd badea te lasă!”²⁵ Rezon!

Firește că și Maria Suci și-ar dori „să trăim în drăgănele/ ca și două turturele”²⁶, dar soarta s-a opus drastic și a consacrat-o suferinței stricte și rezolute. Altminteri, poeta ar fi făcut multe jertfe pentru dragoste, dovedind cît e ea de supremă între toate ale lumii: „De-asiu fi o albinióra, ce sbóra p’ntre flori,/ Sburarea-asiu pan’la tine in purpurine diori.// De-asiu fi o paserica, ce fâlfâia mereu,/ Sburarea-asiu si m’asiu pune cantandu pe sinulu teu.// De-asiu fi o florióra in gradina frumósa,/ Te-asiu imbeta cu farmecu, cu gingasie miróse.// De-asiu fi auriulu sóre prin sfere n-asiu ambla,/ Ci m’asiu opri iubite! se cautu faci’a ta.// De asiu fi luceferu mandru in diori de demanétia,/ M’asiu cobori p’o radia l’a-a tale scumpe bratie.// De-asiu fi in urma-unu angeru, in ceriu nu m-asiu dori,/ C’î visurile tale amóre ti-asiu siopti...// Si-atunci, atuncea dóra ai sci sê-mi pretiuesci,/ Amorul meu fierbinte, ce-atata mi-lu ranesci”²⁷ (Am preferat s-o citez în latinizantă, pentru savoare, măcar că poeta a renunțat repede la normele latinștilor). Un decalc după acest *Dor e Cumuna de dorințe* din nr. 4/1868. Se poate însă acum măsura adîncimea de disperare în care s-a prăbușit poeta; tocmai ea, care ar fi făcut toate jertfele, să fie părăsită! O religie mai trădată, o devoțiune mai depreciată nici nu există. Cazul e, într-adevăr, fără consolare, n-are rost să fim cinici.

Dacă lucrurile ar fi mers invers, am fi avut, fără îndoială, în Maria Suciu o senzuală lipsită de sfieli (măcar cât se putea la epocă). În orice caz, fantezie erotică avea iar fastasmele erotice nu-i dădeau pace: „Era târziu seara... mi-părea că-n șoaptă/ Eu te aud vorbind.../ Și-abia în suferința miezii-noapte/ Adormii – plîngînd...// Dar oh! ce plăcere, oh! ce fericire.../ În vis eu gustai.../ Pe-a tale brațe cu îndestulare/ Tu mă legănai...// Petrecînd viață voioasă și dulce/ Fără cugetări.../’mi vărsai în cupa iubirii atuncea/ Scumpe sărutări...// Nu-mi puneai sărutul pe buze, bădiță,/ Ci numai pe sîn.../ Și vedeam tot gata pe a ta guriță/ Un secret suspin...// Chiar și-acum mi-pare cu ce înfocare/ La piept eu te-am strîns...”.²⁸ Cum zice Potoran, „pentru Maria Suciu, iubitul e un om în carne și oase.”²⁹ E drept că nu prea apucă să fie, pentru că a șters-o repede, dar e sigur că poezia Mariei Suciu ar fi fost aptă de concret și de senzualitate slobodă. Așa, părăsită, poeta a rămas să-și strige doar deznădejdea; dar e una din cele mai radicale deznădăjduite din poezia noastră. Atît de radicală încît preferă moartea unei vieți domestice, fără focul pasiunii. Nici nu știu de ce comentatorii ei au văzut-o așa sfioasă și delicată, cînd ea era, de fapt, o extrovertită patetică. Ioan Bradu, care crede că „toate poeziile ei sunt scrise într-un stil ușor și cu nuanță poporanistă bine pronunțată”, vede peste tot „stropi gingași de sentimentalism setos de dragoste”;³⁰ destul de delicată în simțiri i se părea și lui Teodor Neș. Ba chiar și Eugeniu Potoran, care pare a o înțelege mai bine (sau cel puțin e atent la „dificultățile” unei asemenea poetici fără sfieli, vorbind de „o înțelegere tainuită, o dorință de noutate, de mai bine irealizabilă din cauza situației în care se găsea – soție și mamă – iată izvorul tânguirilor ei”), crede că din poezii „se desprinde o melancolie ușoară, un regret, un dor vag, veșnica așteptare a dragului aducător de mîngîieri și desmierdări”.³¹ Melancolie ușoară, dor vag, regret?! cînd poeta geme din toți rărunchii?! Da’ ce-ar fi vrut Potoran? Păi așa spectacol fățiș suferitor ardelencele nu vor mai da decît în zilele noastre. Între Maria Suciu-Bosco și Ruxandra Cesereanu, bunăoară, e doar o diferență de aparat, nu de tipologie sau temperament. Firește că aparatul contează, dar și celelalte se pun.

Note:

¹ Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, București, Editura Eminescu, 1985, p. 181.

² Teodor Neș, *Oameni din Bibor. 1848-1918*, Tipografia Diecezană Oradea, 1937, p. 264.

³ Eugeniu Potoran, *Poezii Biborului*, Editura Societății de lectură „Sf. Ioan Gură de aur”, Oradea, 1934, p. 67.

⁴ Teodor Neș, *op. cit.*, p. 263.

⁵ Eugeniu Potoran, *op. cit.*, p. 66.

⁶ Apud Teodor Neș, *op. cit.*, p. 264-265.

⁷ Apud Vasile Vartolomei, *Mărturii culturale biborene*, Editura ziarului „Tribuna Ardealului”, Kolozvar-Cluj, 1944, p. 237.

⁸ Apud Vasile Vartolomei, *op. cit.*, pp. 237-238.

⁹ Idem, p. 237.

¹⁰ Eugeniu Potoran, *op. cit.*, p. 66, zice că a colaborat și la *Curierul românesc* din Iași, la *Aurora* lui Vulcan și la *Amicul Familiei* din Gherla.

-
- ¹¹ *Op. cit.*, p. 181.
- ¹² Gh. Cardaș, *Poezii și prozatorii Ardealului până la Unire*, (1800-1918), Antologie și studiu, București, Editura Universala Alcalay & co, /f.a./, p. 189.
- ¹³ Idem, ibidem.
- ¹⁴ *Ruga unei june*, „Familia”, nr. 7/ 12-24 febr. 1867.
- ¹⁵ Două *Doine*, în nr. 12/19-31 martie 1867.
- ¹⁶ Teodor Neș, *op. cit.*, p. 264.
- ¹⁷ *Era o noapte*, „Familia”, nr. 39/ 6-18 nov. 1868.
- ¹⁸ Teodor Neș, *op. cit.*, p. 265.
- ¹⁹ Idem, p. 264.
- ²⁰ *Soartea mea*, „Familia”, nr. 31/ 12-24 aug. 1873.
- ²¹ *Ab! De când...*, „Familia”, nr. 78/ 12-24 oct. 1880.
- ²² *Durerea mea...*, „Familia”, nr. 2/ 4-16 ian. 1881.
- ²³ *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Editura Academiei, București, 1979, p. 821.
- ²⁴ *Zori de ză...*, „Familia”, nr. 13/ 25 martie-6 apr. 1884.
- ²⁵ *Doină*, „Familia”, nr. 5/ 21 ian.- 17 febr. 1882.
- ²⁶ *Suspinul*, „Familia”, nr. 33/ 15-27 aug. 1882.
- ²⁷ *Un dor*, „Familia”, nr. 27/ 2-14 iulie 1867.
- ²⁸ *Un vis*, „Familia”, nr. 51/ 17-29 dec. 1872.
- ²⁹ Eugeniu Potoran, *op. cit.*, p. 68.
- ³⁰ Ioan Bradu, *Poezii și prozatorii biboreni*, Tipografia Doina, Beiuș, 1948, p. 67.
- ³¹ Eugeniu Potoran, *op. cit.*, pp. 66-67.